

Konsert för byggnad och tramporgel Johan Sandås

Examensarbete för Bildkonstnär (YH)-examen
Utbildningsprogrammet för Bildkonst
Jakobstad 2013

Abstrakt

I mitt lärdomsprov har jag försökt ta reda på hur jag vill arbeta som konstnär och vilken funktion min konst kan ha i samhället. Jag har haft två utgångspunkter. Antingen handlar ett konstverk om något som en person, konstnären, gör och som andra människor betraktar med mer eller mindre intresse och uppskattning. Eller så är ett konstverk något som alla gör tillsammans, både i det ögonblick som konsten skapas och efteråt, när vi tänker på det.

“Konsert för byggnad och tramporgel” är ett experiment och en del av en process. Jag vill göra något som jag kommer att fortsätta lära mig av långt efter att lärdomsprovet är färdigt och jag har min examen.

Arbetet består av en performance under examensutställningens vernissage och en installation som finns kvar under hela utställningen. I båda delarna av verket använder jag ljud som uttrycksmedel.

Abstract

In my final thesis I have tried to figure out how I want to work as an artist and what function my art can have in society. I have used two models of thought. Either a work of art is something one person, the artist, does, and other people, the spectators, look at and react to, with a greater or lesser degree of interest. Or a work of art is something that everybody does together, both in the moment when the work is created and afterwards, when we think about it.

“Concert for Building and Harmonium” is an experiment and a part of a process. I want to do something I can keep learning from long after the examination is over and I have my degree.

The work consists of a performance during the opening night and an installation that will remain for the duration of the exhibition. Both parts use sound as a mode of expression.

Inledning

Den här texten är skriven innan själva verket faktiskt ägt rum. Den har dessutom vuxit fram i många olika versioner, och innehållit många olika påståenden om vad som kommer att hända och varför. Den nuvarande versionen är i så stor utsträckning som möjligt sann.

Verket består till största delen av en performance, men det kommer också att finnas en liten interaktiv installation i galleriet. Båda delarna hänger ihop och bildar tillsammans hela verket. Antingen varar konserten i femton minuter, eller så fortsätter den så länge utställningen är öppen.

Beskrivning av verket

”Konsert för byggnad och tramporgel” är ett ljudkonstverk som kommer att uppföras under vernissagen, den sjunde maj 2013. Jag arbetar med byggnaden och publiken och försöker ställa frågor om hur vi använder platser och utrymmen och vem som bestämmer vad de ska användas till. Någon annan får besvara frågorna.

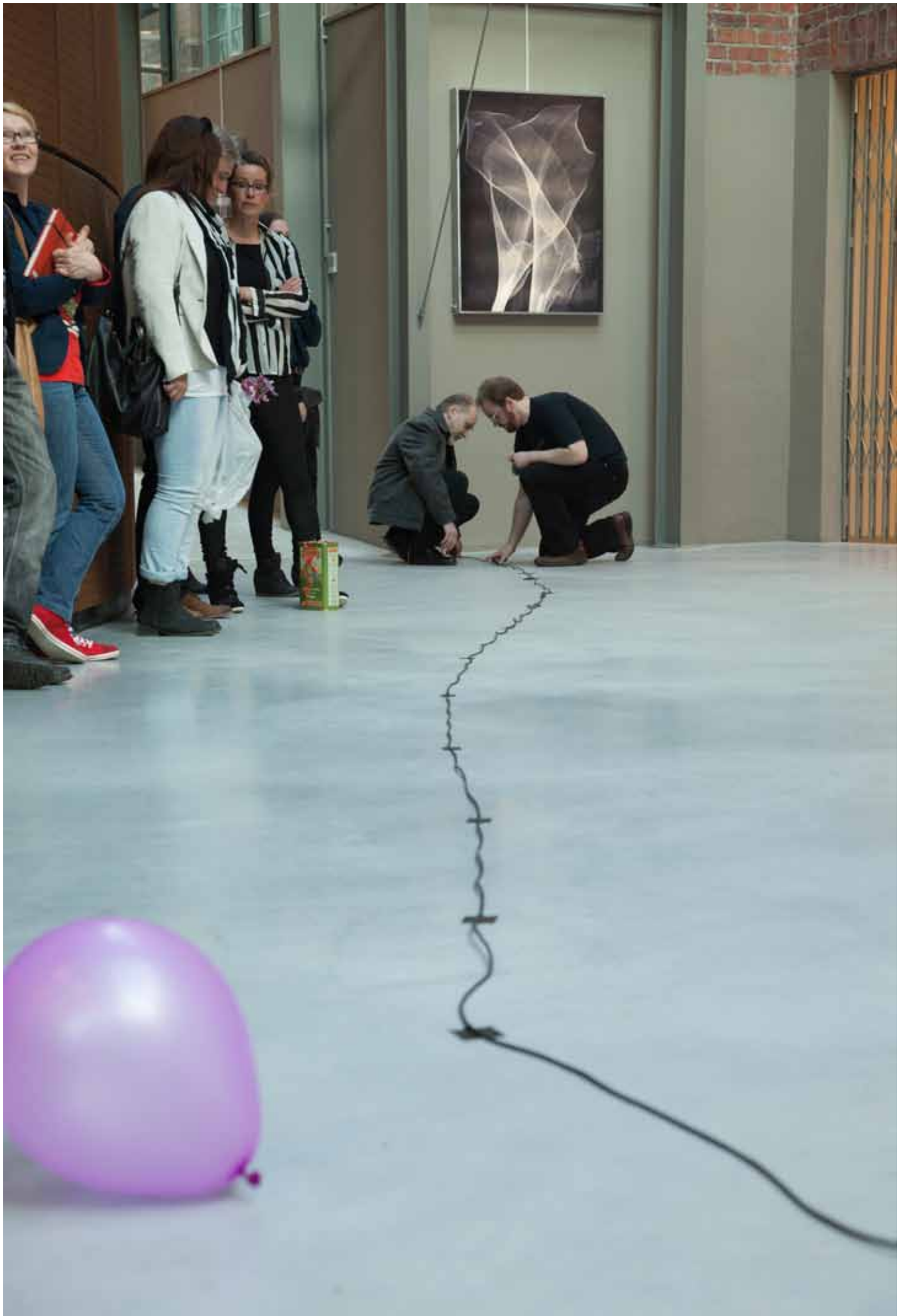
Mitt material är det som redan finns. Byggnaden som jag går genom varje dag, tekniker för att arbeta med ljud som jag lärt mig på vägen, och en envis tramporgel som förföljt mig sedan arbetet började för flera månader sedan.

Byggnaden vi rör oss i består av flera byggnader, gamla och nya, som tillsammans bildar en helhet som vi kallar ett högskolecampus. Mellan byggnaderna går gator, framletade ur arkivs och kartors glömska. Men vad är en gata? Är den ett ställe att samlas på, eller är den ett sätt att ta sig från ett ställe till ett annat? Eller är gatan något helt annat, en struktur som finns i våra huvuden när vi tänker på den? Finns en gata ens ifall alla människor bestämmer sig för att gå någon annanstans i stället?

Jag erbjuder en tolkning av vad ett utrymme är och hur vi kan använda det.

Men det jag egentligen vill är att alla människor ska bestämma själva.

Om att arbeta med ljud

Jag har arbetat med ljud som material mer eller mindre från början av mina studier, med återkommande avbrott. Från början har jag tilltalats av det omedelbara med ljudet som medium, hur alla kan ha en relation till det utan att behöva göra några tolkningar eller tänka på vad det betyder. Samtidigt kan jag själv lätt bli störd av ljud och högljudda miljöer, och genom att använda ljudet som konstnärligt material utan att någonsin helt kontrollera det har jag vant mig vid tanken på att ljud kommer och går utan att jag kan påverka det och att jag själv väljer om jag uppfattar det som ett störningselement eller som något jag aktivt kan lyssna på.

Ljudkonst är inte musik, trots att det ofta finns musikaliska element. För mig handlar skillnaden just nu främst om vilket sammanhang mitt arbete ingår i, både när jag skapar det och när jag visar upp det. Jag tänker inte på mitt arbete som att komponera musik, utan som att skapa konst. Jag använder däremot gärna musikaliska termer, och tvekar inte alls att använda ordet "konsert" i verkets titel. Däremot anser jag inte att verket är en konsert.

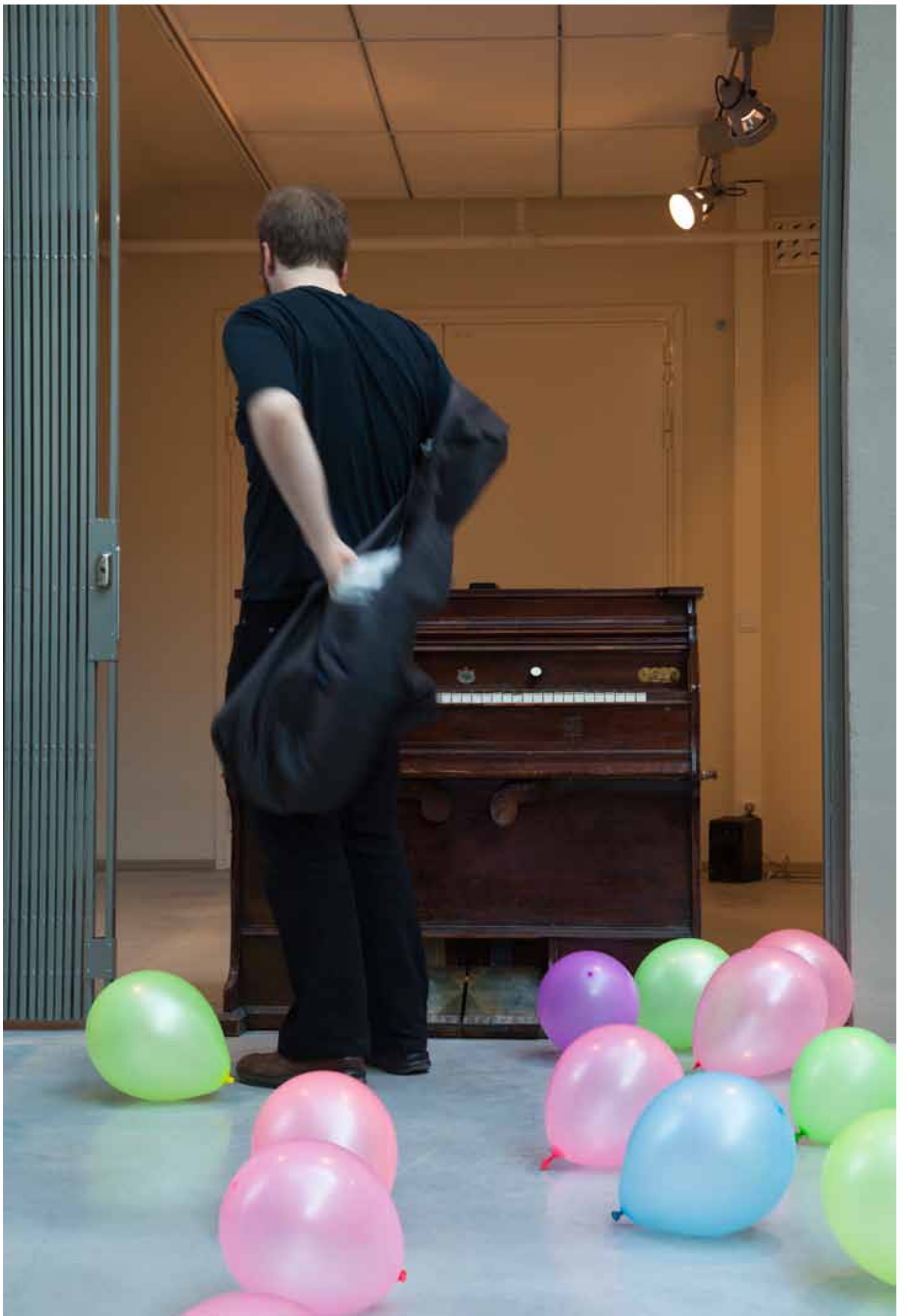

Jag använder mig av en gammal tramporgel, som i stället för att fungera som ett musikinstrument som jag spelar på får ta funktionen av ett vetenskapligt instrument som utforskar rummets gränser. Orgeln kommer att släpas fram längs en av byggnadens gator i en linje som är så rak som möjligt, och likt nålen på en grammofon avläsa ytor och ojämnheter i golvet.

Orgeln kommer ursprungligen från en skola i närheten, där den någon gång fungerat som skolorgel och antagligen mest använts för att spela psalmer under morgonsamlingar. Den har sedan stått övergiven i ett gammalt hus i ungefär tio år och tappat en stor del av sina toner. De icke-fungerande tangenterna, ljuden som inte finns, har tilltalat mig mycket redan från början, men jag har sedan jag började planera min performance kommit fram till att det egentligen är orgelns sidobetydelser och associationsmöjligheter som är viktigast för mig.

Tramporgeln är ett instrument som oftast spelats av personer som egentligen inte varit musiker, som inte kunnat spela så bra men som försökt i alla fall. Nästan alla instrument av den här sorten har två stycken reglage som man kan dra ut för att aktivera bas- och diskantkoppling, så att en person som inte kan spela med mer än två fingrar ändå kan aktivera högre och lägre toner så att det inte hörs så bra att man inte kan spela ackord. Mer avancerade tramporglar har oftast en hel serie reglage som aktiverar olika slags ljud så att man kan imitera olika instrument, men den här har bara just den här funktionen. Den är ett anspråkslöst instrument som villigt erkänner sina brister. Den är ett instrument som fyllt en funktion, och inte försökt fylla några andra funktioner.

Det gör den ovanligt väl lämpad för mitt arbete, som går ut på att utforska funktionen hos byggnaden. Associationerna till både skolor och musik blir viktig när jag undersöker campusets dubbla funktion som skolbyggnad och som vacker omgivning till en påkostad musiksäl. Associationerna till valhänt spelande och otillfredsställande ljud kommer fram när jag använder orgeln till att skapa ljud som den aldrig var tänkt för. Till och med att orgeln varit oanvänd, undanställd för att ingen behövde den, och sedan framplockad igen och använd till ett nytt behov kan ge associationer till skolkvarteret som tidigare var en relativt oanvänd del av staden med förfallna byggnader som inte användes.

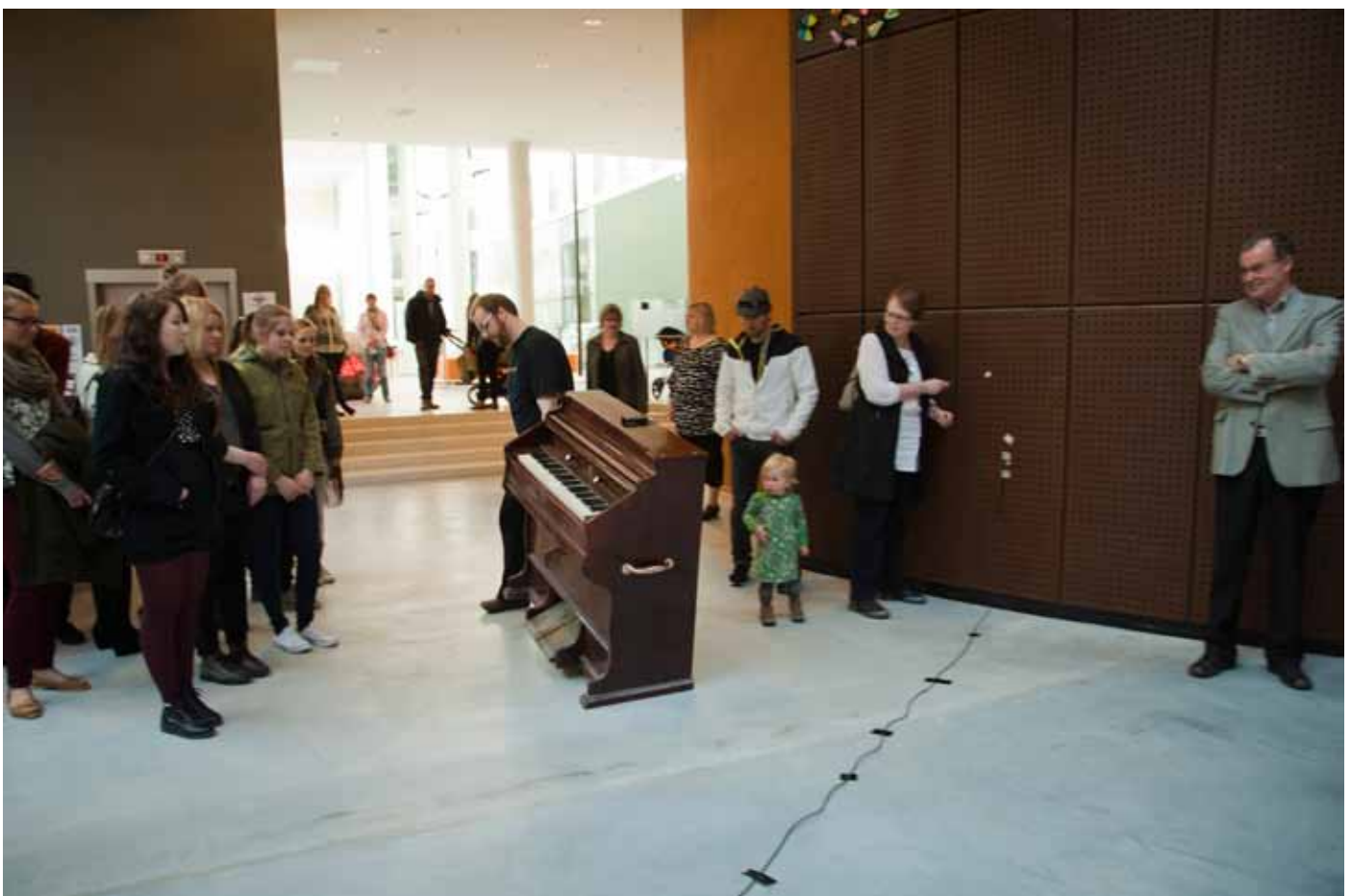
Förutom orgeln kommer jag att använda mig av byggnadens ljud, olika konstruktionselement som låter på olika sätt. Jag har fäst kontaktmikrofoner vid olika metallföremål, och förstärker och behandlar ljudet som uppstår när man slår på föremålen.

Alla ljud kommer att gå genom en uppsättning digitala effekter som delar upp dem och sätter ihop dem på nya sätt, lägger till repetitioner och variationer och överhuvudtaget gör ljudet mer oförutsägbart. De här effekterna skulle också gå att använda i kombination med vanliga musikinstrument, och då skulle de antagligen användas främst för att möjliggöra nya intressanta ljud som en publik som kanske hunnit tröttna på vanliga instrumentljud inte hört förr. Det här är inte lika relevant i mitt fall eftersom publiken ändå inte kommer att ha hört ljudet av byggnadens delar förut.

Däremot kan effekterna ytterligare förstärka känslan av något annorlunda och främmande som redan finns när något välbekant används på ett nytt sätt. Dessutom ger effekternas ekon och repetitioner en automatisk rytm åt ljudet, så att det inte spelar så stor roll om de som spelar på byggnads-instrumenten kan hålla takten eller inte. På så sätt återknyter de digitala effekterna till tramporgelns motsvarande funktion som låter en ovan musiker låta mer rutinerad. Jag hoppas också att det oväntade och slumpmässiga i ljudet kommer att hjälpa publiken att släppa kopplingen mellan vad jag och de rekryterade "musikerna" gör och vilket ljud som uppstår och i stället fokusera på att lyssna.

Den för mig viktigaste funktionen hos effekterna är att de tar i från mig en del kontroll, men på ett sätt som jag kan kontrollera. En del av själva grundtanken med verket är att det ska utforska någonting nytt, något som inte går att på förhand arbeta fram och öva in. Jag vill att det ska hända saker under performancen som jag inte är beredd på, och som jag måste reagera på när de händer, på riktigt, i stället för att på förhand tänka ut ett antal händelser och reaktioner och spela upp dem för publiken. En uppsättning ljudeffekter kommer inte på egen hand att fylla den här funktionen, men de hjälper mig att uppnå mitt mål.

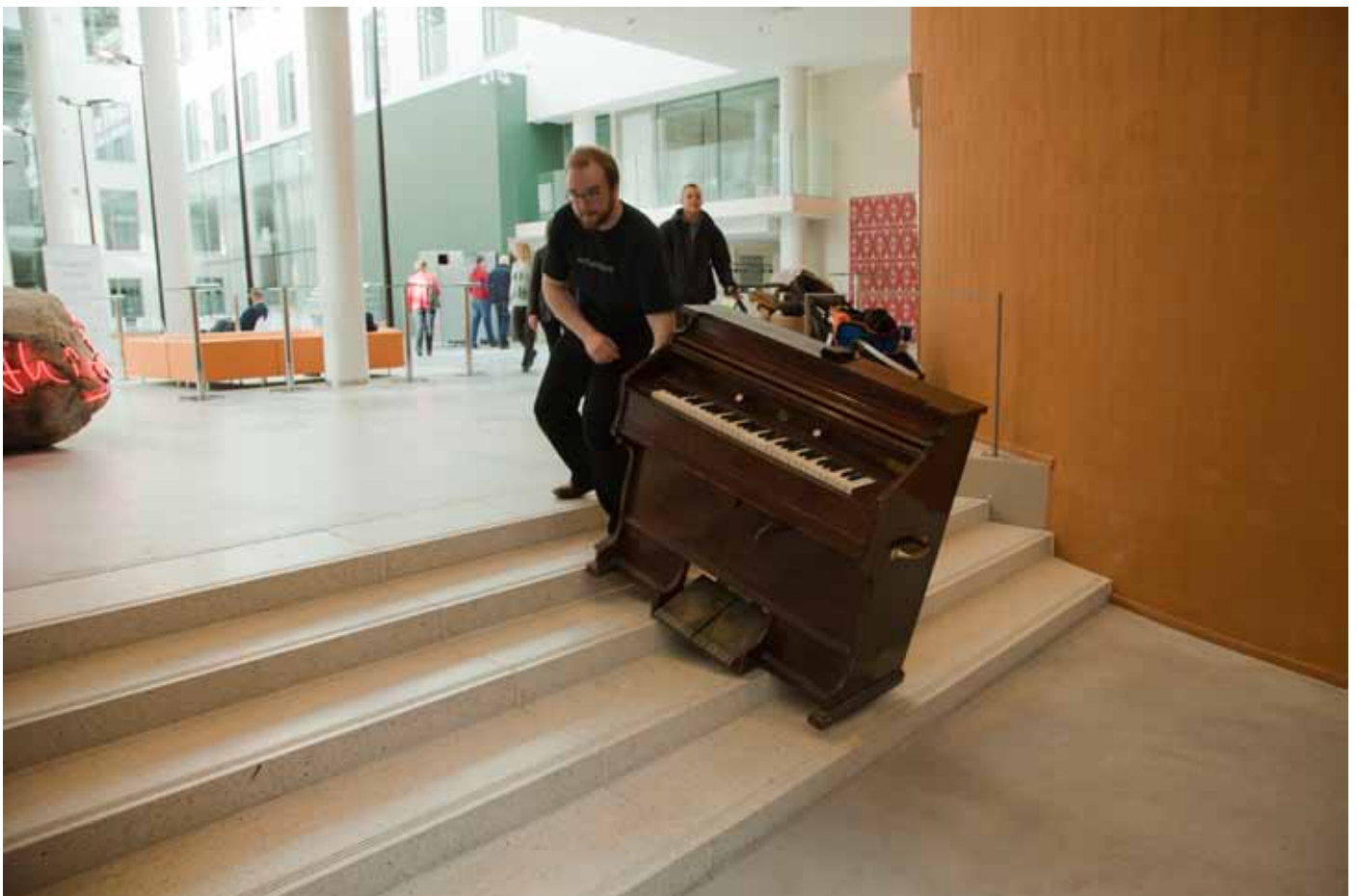

Människor, instruktioner och kontroll

Under performansen kommer frivilliga ur publiken att rekryteras för att spela på de upphittade och tillfälliga instrumenten, enligt instruktioner som jag ger dem innan vi börjar.

Det här handlar inte främst om att aktivera publiken och göra dem mer delaktiga i verket. Det kommer bara att vara tre eller fyra personer som spelar, och beroende på hur de väljer att tolka instruktionerna kan det hända att de spelar en mycket kort stund. Största delen av publiken kommer alltså att vara precis lika passiva åskådare som de skulle ha varit om ingen deltagit i verket.

Det de medverkande publikmedlemmarna gör är att representera hela publiken, att genom sitt deltagande visa att konstverket skapas av flera människor och inte är något som ska förmedlas från konstnären som redan vet precis vad som ska hända till publiken som ska uppfatta budskapet. Jag har inspirerats av teorier om mänsklig kommunikation som jag kommit i kontakt med under mina tidigare studier, där den gamla modellen där en person försöker föra över en idé om något till en annan person med så få störningar som möjligt håller på att ersättas med en reviderad bild där de två personerna tillsammans diskuterar en idé eller ett fenomen som finns utanför dem.

Dessutom finns också här ett element av att frånsäga mig kontrollen över exakt vad som kommer att hända för att i stället kunna uppnå en större medvetenhet och omedelbarhet i mina egna reaktioner på det som händer. Ur publikens synvinkel spelar det knappast någon roll att de frivilliga verkligen är utvalda just då och att det hade kunnat vara vem som helst ur publiken som tar de rollerna, men för mig själv är det viktigt. Jag skulle när som helst under förberedelsernas gång ha kunnat fråga folk som jag vet att kommer att vara i publiken ifall de vill delta i mitt verk, men genom att göra det först när uppförandet av verket har börjat får jag själv en annan upplevelse som jag inte kunnat få på något annat sätt.

Jag tror inte att min vilja att frånsäga mig kontroll över verket på något sätt innebär att jag vill frånsäga mig ansvar. Jag är helt och hållet ansvarig för verket precis som det blir, trots att jag inte vet på förhand vad detta betyder. Det allra mesta har jag kontroll över, men några saker har jag valt ut att vara utanför min kontroll. Jag bestämmer att inte bestämma över just de här sakerna. Jag väljer att inte välja.

Paus: drömsekvens

Ungefär en vecka innan jag skrev den här texten och två veckor innan själva framförandet av konstverket drömde jag att jag hade glömt att göra några förberedelser överhuvudtaget, och att jag stod i galleriet framför bedömarna och försökte förklara att det var så här verket skulle vara, att det var meningen att det inte skulle finnas något där.

En vanlig stress- och nervositetsdröm, förstås, men efter det har jag fattat fler och fler beslut som fört mig närmare situationen i drömmen. Jag har gjort utställningen allt mer minimal. Jag har lämnat så många beslut som möjligt till precis det ögonblick då de måste fattas. Samtidigt har jag inte alls känt mig dåligt förberedd. Jag skulle när som helst under de två veckorna ha kunnat framföra själva verket med ett par timmars varsel.

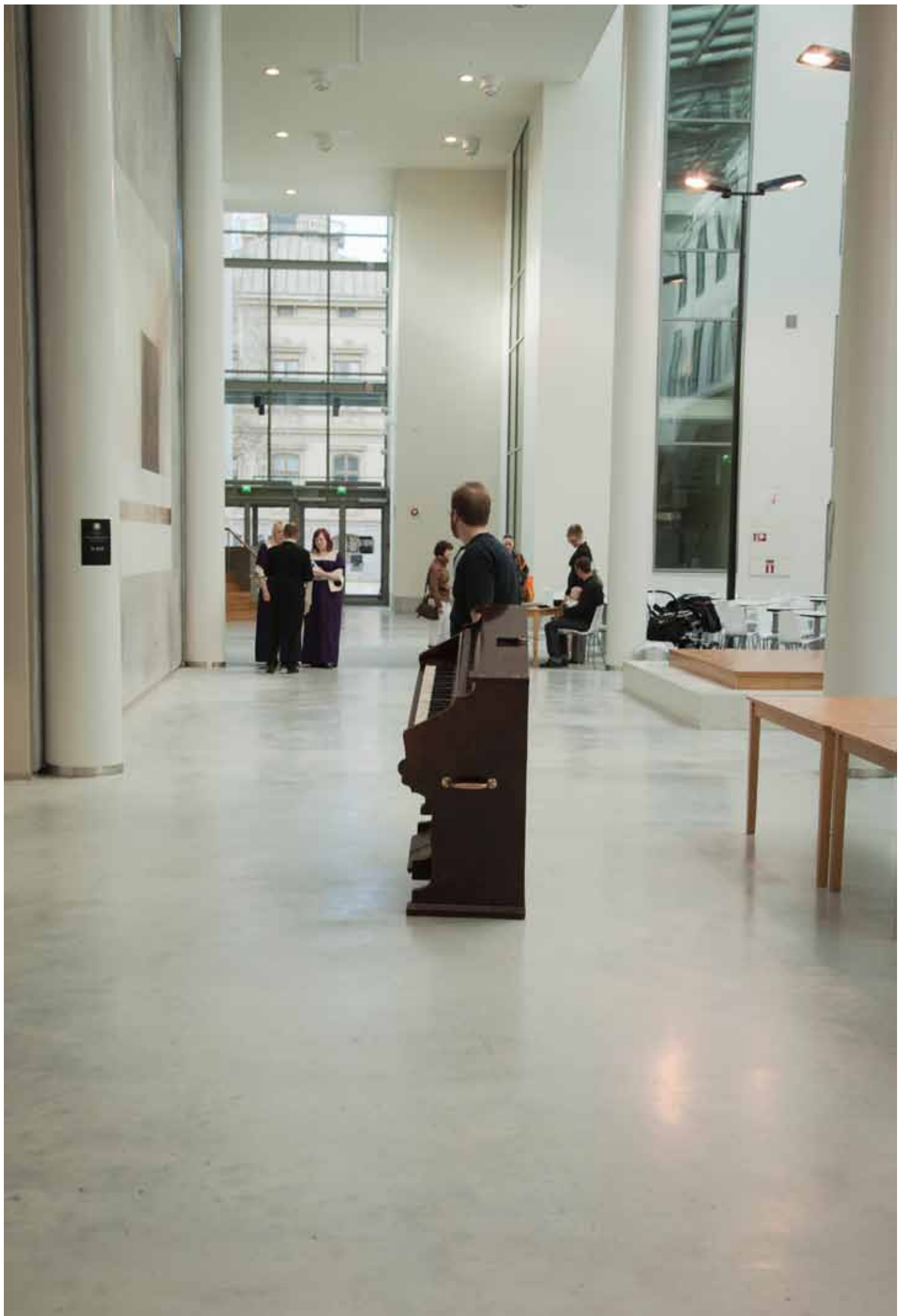
Jag tror inte att drömmar är betydelsefulla eller säger något viktigt om våra innersta tankar och känslor.

Performance eller händelse?

En fråga som sysselsatt mig ganska mycket under arbetet är vad jag ska kalla mitt verk, det vill säga vilket slags konstverk jag vill säga att det är. Just nu kallar jag det en performance. Tidigare ville jag undvika det ordet och hellre kalla det något annat. Jag har prövat "framförande", "uppförande", "aktion" och till och med "händelse", men frågan är inte längre lika viktig för mig som den var tidigare.

Att tänka på frågan, däremot, har varit en mycket viktig del av verket. Genom att ifrågasätta mig själv och mina termer har jag hållit verket levande och aktivt i mina tankar på ett sätt som jag inte tror att jag kunnat uppnå om jag redan från början bestämt att det var en "performance" i just den betydelse som jag då uppfattade att det ordet hade, eller att det var en "händelse" i stället och att jag borde förklara vilken betydelse jag satte in i det ordet.

Arkitektur och utrymmen

Redan när jag valde att arbeta i de offentliga utrymmena i stället för i galleriet visste jag att jag skulle bli tvungen att anpassa mig till utrymmet och hur det redan är. Sedan gick arbetet snabbt i en sådan riktning att det började handla om själva utrymmet och hur vi kan förhålla oss till det.

Hela kvarteret är noggrant planerat och fungerar för det mesta väldigt bra. Flödet av människor mellan byggnaderna är obehindrat, det finns många olika ställen där man kan sitta och arbeta eller vila sig, och många människor kan röra sig samtidigt i utrymmena utan att störa varandra. Ibland tycker jag att de offentliga delarna av kvarteret är lite för bra planerade; det finns alltid en tanke eller en funktion bakom den plats där man befinner sig.

Ibland längtar jag efter något som fungerar riktigt dåligt, och blir nästan lättad när jag upptäcker en arbetsplats med dålig belysning eller ett ställe där ventilationen inte fungerar.

Det som möter mig hela tiden i utrymmena är något slags auktoritet, beslut som redan fattats för min räkning. Det spelar ingen roll att besluten som fattats är bra beslut, ibland skulle jag hellre vilja fatta mina egna dåliga beslut i stället.

Men jag är inte intresserad av att protestera mot arkitekturen, eller att göra uppror mot den. Det jag vill är att undersöka den, att ta en hypotes om vad en del av utrymmet är till för och utföra ett experiment för att se om det är så.

Att anpassa sig till materialet

Tanken på att använda byggnadens element rent fysiskt på något sätt ingick i verket redan från början. Inledningsvis var det oklart exakt hur det skulle gå till, men ganska snart kom jag fram till att publiken skulle spela på dem. Längre planerade jag att många delar av byggnaden skulle användas som instrument, men vartefter verket utvecklats har byggnads-instrumentens antal minskat, och nu finns bara tre olika ljudande element kvar. Tre visade sig vara ett lämpligt antal rent praktiskt, men framför allt blev verkets visuella form starkare när antalet punkter som publiken förväntas fokusera på minskade.

Rent praktiskt kommer varje instrument att vara försett med en kontaktmikrofon, och varje mikrofon är kopplad till förstärkare och högtalare med en kabel, och varje kabel behöver fästas vid golvet med tejp. Den svarta tejp som vid tidigare försök visat sig fungera bäst har ett mycket markant, nästan dramatiskt utseende, och drar uppmärksamhet till sig i betydligt högre grad än bara en mikrofonkabel skulle göra. Det skulle antagligen gå att använda fler mikrofoner och fler kablar utan att tejpningen helt skulle ta över utrymmet visuellt, till exempel genom att dra kablarna under mattor och möbler.

Men detta skulle motverka själva syftet med att använda materialet. Jag tycker om tejpens utseende och använder den gärna som ett visuellt element i mitt arbete, men det viktigaste med den (förutom att den håller fast min utrustning i golvet, ett nog så viktigt element) är att när jag helt och hållet låter funktionen och tillfälligheterna styra ger den mig tillgång till ett slags egendomlig visuellt uttryck som jag inte kan nå på något annat sätt. Ifall jag medvetet väljer att placera tejpbitar där jag tycker att det borde se bra ut att placera dem blir resultatet konstlat och tråkigt, men om jag placerar dem precis där de behöver vara för att fylla en viss funktion får det visuella uttrycket en resonans och klangbotten som tilltalar mig mycket.

Att välja att använda just tre mikrofoner är en del av samma process. Det är det minsta antal som kommer att uppfattas som en grupp av likartade saker – finns det bara en av något är det unikt och behöver uppmärksamhet just på grund av sin egenart, finns det två av något kommer de att ställas mot varandra och jämföras, men finns det tre kan de uppfattas som olika exempel på samma sak, olika versioner på samma tema. Höjer man i stället antalet till fyra försvinner redan en del av klarheten, och när man kommer upp till fem eller fler ändrar betydelsen från ”några” till ”många”. Att använda många element av en viss sort är ofta också ett bra val, men precis som ett och två har själva begreppet ”många” betydelser som jag inte var intresserad av i det här fallet.

Om ”några” delar av byggnaden används som instrument finns en antydning om att fler delar också kunde ha använts, och publiken kan leta efter andra möjligheter och själva tänka sig hur de skulle låta. Om i stället ”många” delar hade använts hade budskapet blivit ett annat; själva mängden av instrument skulle i sig själv ha fått en betydelse, blivit imponerande, kanske överväldigande.

Samtidigt påverkas förstås hela situationen av alla de tillfälligheter och val som inträffat på vägen hit. Det skulle vara precis lika rätt att säga att jag valt att bara använda tre delar av byggnaden eftersom jag bara hade tre mikrofonkablar som är tillräckligt långa.

Avslutning

Det som hela arbetet med mitt examensprojekt framför allt lärt mig är hur jag själv fungerar i mitt arbete, vilka sorts val jag gör i olika situationer och vad de får för konsekvenser. Vissa saker som jag trodde att skulle bli viktiga, som att på förhand testa olika alternativ och dokumentera min arbetsprocess i detalj visade sig inte alls fungera så som jag hade tänkt. Jag har testat många saker på förhand, men alla idéer som jag testade visade sig snart också vara idéer som jag övergav. Jag har dokumenterat stora delar av arbetet, men allt det arbete jag dokumenterade visade sig vara villospar.

Samtidigt har mina övergivna idéer och villospar visat sig leda till nya idéer och nytt arbete. Jag har skrivit ett tiotal olika utkast till det skriftliga examensarbetet för hand på lösa papper, och varje gång jag satte mig ner för att renskriva dem lade jag dem åt sidan och började skriva något annat i stället. Till slut kom jag fram till att högarna med papper på mitt golv nog i själva verket är delar av ett helt annat verk, som jag ska göra efteråt.

Det som arbetet också har lärt mig är hur viktigt det är att bli färdig med ett verk och gå vidare, och hur det i praktiken ser ut och känns för mig när jag har nått den punkt när något är färdigt. Jag skulle gärna föreställa mig ett arbete där alla delar som jag från början planerat också ingår, och där jag inte gjort något arbete som jag sedan inte använt. Men detta har aldrig hänt och kommer aldrig att hända; arbetet är det som jag plockar upp ur högarna med bråte som jag samlat på mig.

Det enda som finns kvar att göra nu är att utföra själva verket, och sedan är jag färdig.

